Drs. L. Tjoonk

PRODUKTIEOMVANG, ARBEIDSPRODUKTIVITEIT EN WERKMETHODEN OP DE LANDBOUWBEDRIJVEN IN ENKELE DRENTSE RUILVERKAVELINGSGEBIEDEN

(Aanvullend onderzoek op de sociaal-economische schetsen "Anloo", "Rolde" en "Westerbork")

Interne Nota.
No.121

Augustus 1967

Landbouw-Economisch Instituut - Conradkade 175 - 's-Gravenhage - Tel. 61.41.61

Niet voor publikatie - nadruk verboden

216661

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
LIJST VAN BIJLAGEN	4
WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
HOOFDSTUK I DE BEDRIJFSOMVANG EN DE INTENSITEIT VAN HET PRODUKTIEPATROON	10
HOOFDSTUK II ARBEIDSBEZETTING EN ARBEIDSMETHODEN	12
HOOFDSTUK III ARBEIDSPRODUKTIVITEIT EN ARBEIDSINKOMEN	19
SLOTBESCHOUWING	24

LIJST VAN BIJLAGEN

blz.

1. Relatieve omvang van de bedrijfsonderdelen 27
2. Arbeidsbezetting en arbeidseffect 28
3. De landbouwbedrijven (A en B) naar aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond 29
4. Gemiddeld aantal melkkoeien per 100 ha grasland 30
5. Spreiding van het aantal melkkoeien per 100 ha grasland 31
6. Produktieomvang 32
7. Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond 33
8. Trekkracht 34
9. Machinaal melken 35
10. Mechanisatie graanoogst 36
11. Graanoogst, eigen mechanisatie en loonwerk 37
12. Graanoogst naar oppervlakte graan en produktieomvang 38
13. Graanoogst naar arbeidsbezettingstype en opvolgingssituatie 39
14. Mechanisatie aardappeloogst 40
15. Aardappeloogst, eigen mechanisatie en loonwerk 41
16. Mechanisatie aardappeloogst naar oppervlakte aardappelen 42
17. Mechanisatie aardappeloogst naar arbeidsbezettingstype en opvolgingssituatie 43
18. Mechanisatie aardappeloogst naar produktieomvang 44
19. Mechanisatie bietenoogst I 45
20. Mechanisatie bietenoogst II 45
21. Bietenoogst, eigen mechanisatie en loonwerk 46
22. Mechanisatie bietenoogst naar oppervlakte bieten en produktieomvang 47
23. Spreiding van het aantal bewerkingseenheden per v.a.k. 48
24. Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per v.a.k. naar arbeidsbezettingstype en opvolgingssituatie 49
25. Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond naar arbeidsbezettingstype en opvolgingssituatie 50
26. Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per v.a.k. naar trekkracht, veredelingsproduktie en omvang melkveestapel 51
27. Bedrijfsuitkomsten 52

WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in juni 1964 het Landbouw-Economisch Instituut sociaal-economische schetsen te vervaardigen van de ruilverkavelingsgebieden "Anloo", "Rolde" en "Westerbork". Deze schetsen zijn uitgebracht omstreeks de jaarwisseling van 1965 en 1966. Tevens was gevraagd om als aanvulling op deze schetsen, ten behoeve van de voorbereidingswerkzaamheden voor de ruilverkavelingen, een beperkt onderzoek te verrichten naar de produktieomvang, de arbeidsproduktiviteit en de werkmethoden op de landbouwbedrijven in de drie genoemde gebieden en naar de factoren die daarop van invloed zijn. De resultaten van dit onderzoek zijn neergelegd in deze nota.

Het onderzoek werd verricht op de afdeling Streekonderzoek door drs. L. Tjoonk.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, augustus 1967

(Dr. A. Maris)

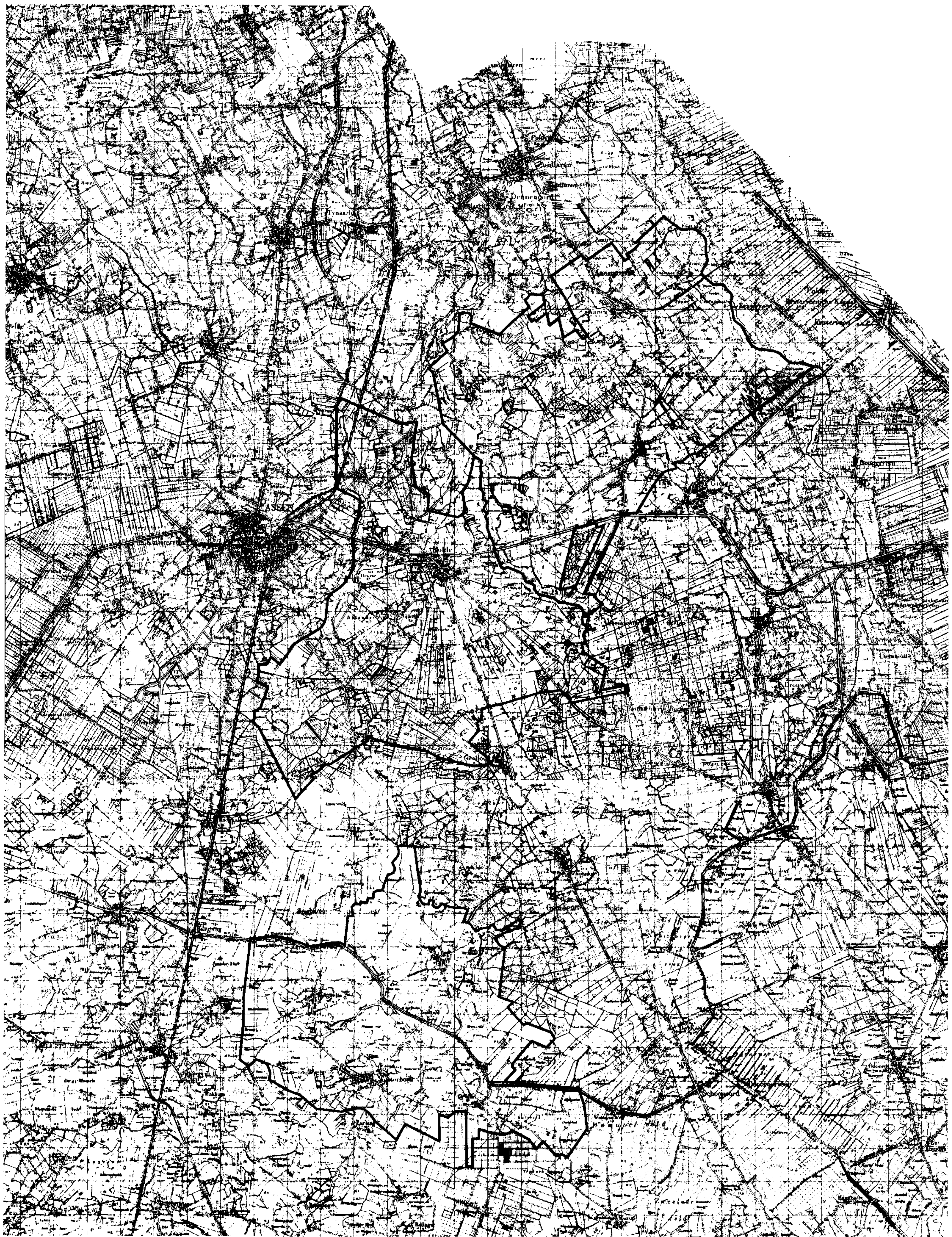
Eelde
Tynaarlo
Vries
Zuidlaren
Dennenoord
Annen
Anlo
Gasteren
Assen
Rolde
Gieten
Drouwen
Borger
Kamp Westerbork
Schoonoord
Odoorn
Beilen
Grollo

INLEIDING (bijlage 1)

In deze nota wordt nader ingegaan op enkele bedrijfseconomische aspecten van de landbouw in de ruilverkavelingsgebieden Anloo, Rolde en Westerbork, waarvoor het Landbouw-Economisch Instituut reeds eerder sociaal-economische schetsen 1) heeft uitgebracht.

Het onderzoek heeft betrekking op 817 bedrijven waarop de landbouw als hoofdberoep wordt uitgeoefend (z.g. A+B-bedrijven).

De basisgegevens zijn hoofdzakelijk ontleend aan de landbouwtellingformulieren van mei en december 1965.

De bedrijven

Een verdeling van de bedrijven over de grootteklassen geeft tabel 1.

Tabel 1

DE BEDRIJVEN

Grootteklasse (in ha)	Aantal bedrijven			
	Anloo	Rolde	Westerbork	totaal
1-5	6	1	-	7
5-10	69	24	40	133
10-15	94	86	80	260
15-20	64	78	55	197
20-25	42	48	29	119
≥ 25	27	38	36	101
Alle bedrijven	302	275	240	817

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965.

Van alle bedrijven is 17% kleiner dan 10 ha, ruim de helft (56%) 10-20 ha en ruim $\frac{1}{4}$ deel (27%) 20 ha of groter. In Anloo liggen verhoudingsgewijs meer bedrijven beneden 10 ha en minder van 20 ha en groter dan in Rolde. Westerbork neemt in dit opzicht een tussenpositie in. Dit komt ook tot uitdrukking in de gemiddelde bedrijfsgrootte. Deze was in 1965 als volgt:

Anloo	15,7 ha
Rolde	17,7 ha
Westerbork	17,1 ha

1) "Anloo", L.E.I.-verslag No. 143;
"Rolde", L.E.I.-verslag No. 142;
"Westerbork", L.E.I.-verslag No. 146.

Het bedrijfstype

Ter nadere informatie omtrent het bedrijfstype zijn in tabel 2 enkele kengetallen, ontleend aan de schetsen, opgenomen.

Tabel 2

HET BEDRIJFSTYPE

Gebied	Percentage bouwland	Percentage granen	Gem.aantal melkkoeien per bedrijf	Percentage bedrijven met varkens
Anloo	45	56	10,9	33
Rolde	39	59	12,5	48
Westerbork	40	62	12,0	58

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965.

Uit tabel 2 blijkt dat de onderlinge verschillen in grondgebruik (bouwland-graslandverhouding) en bouwplan (percentage granen) tussen de 3 gebieden vrij gering zijn. Het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf is in Anloo echter geringer dan in Rolde en Westerbork. Ook is in Anloo het percentage bedrijven met varkens lager dan in de beide andere gebieden. Hierbij kan echter reeds worden opgemerkt, zoals uit tabel 3 blijkt, dat de varkenshouderij, en in het algemeen gesproken de dierlijke veredelingsproduktie, in alle 3 gebieden op verreweg de meeste bedrijven van slechts zeer ondergeschikte betekenis is.

De bedrijven in de drie onderscheiden gebieden kunnen getypeerd worden als gemengde bedrijven waarop de akkerbouw en de rundveehouderij van ongeveer gelijke omvang zijn en de veredelingsproduktie van slechts geringe betekenis is. Ook de onderlinge verschillen tussen de onderscheiden grootteklassen zijn gering. Een en ander blijkt ook uit tabel 3, waar voor de grootteklassen en gebieden de relatieve omvang van de bedrijfsonderdelen is berekend met behulp van bewerkingseenheden. 1)

1) Bewerkingseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de omvang van de bewerking in de verschillende produktierichtingen en als zodanig vormen zij een maat voor de produktieomvang van bedrijven en bedrijfsonderdelen bezien uit de gezichtshoek van de bewerking (zie ook "Landbouwcijfers 1967", blz. 226)

Tabel 3

RELATIEVE OMVANG VAN DE BEDRIJFSONDERDELEN

	Aantal bedrijven	Percentage bewerkingseenheden afkomstig van				
		bouwland	melkvee	overig rundvee	varkens	overige veehouderij
1-5 ha	7	33	36	6	4	21
5-10 ha	133	42	42	9	2	5
10-15 ha	260	42	43	9	2	4
15-20 ha	197	44	42	10	1	3
20-25 ha	119	44	42	10	1	3
≥ 25 ha	101	54	34	9	1	2
Alle bedrijven	817	46	40	9	2	3
Anloo	302	48	39	9	1	3
Rolde	275	45	41	9	2	3
Westerbork	240	43	41	11	2	3

Bron: L.E.I.

Slechts op de bedrijven beneden 5 ha en op de bedrijven van 25 ha en groter wijkt het produktiepatroon enigszins af in die zin dat op de allerkleinste bedrijven de verdelingsproduktie van enige betekenis is, terwijl op de allergrootste bedrijven de akkerbouw een wat grotere plaats inneemt. In de tussenliggende grootteklassen, te zamen omvattend 88% van alle in het onderzoek opgenomen bedrijven, vertoont het produktiepatroon dan ook een zeer grote mate van uniformiteit. Tussen de individuele bedrijven binnen een zelfde grootteklasse kunnen uiteraard wel verschillen in produktiepatroon voorkomen. In het algemeen zijn deze echter niet bijzonder groot. Zo is op 86% van de bedrijven 30-70% van de bewerkingseenheden bestemd voor de melkveehouderij, voor de bedrijven van 5-25 ha is dit zelfs 95%. Bovendien was op slechts 4% van de bedrijven meer dan 10% van de bewerkingseenheden bestemd voor de veredelingsproduktie.

Ten aanzien van de 3 onderscheiden gebieden kan worden opgemerkt dat van noord naar zuid de relatieve omvang van de akkerbouw afneemt en die van de rundveehouderij toeneemt. Deze verschillen tussen de gebieden zijn overigens niet groot.

Achtereenvolgens wordt thans ingegaan op de bedrijfsomvang en de intensiteit van het produktiepatroon, de arbeidsbezetting en de arbeidsmethoden en tenslotte op de arbeidsproduktiviteit en het arbeidsinkomen op de landbouwbedrijven.

HOOFDSTUK I

DE BEDRIJFSOMVANG EN DE INTENSITEIT VAN HET PRODUKTIEPATROON (bijlagen 2 t/m 7)

De bedrijfsomvang, uitgedrukt in bewerkingseenheden, bedraagt gemiddeld 1931 per bedrijf en 115 per ha cultuurgrond.

Tabel 4

DE BEDRIJFSOMVANG

	Aantal bedrijven	Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per	
		bedrijf	ha cultuurgrond
1-5 ha	7	588	140
5-10 ha	133	1005	123
10-15 ha	260	1519	121
15-20 ha	197	2027	116
20-25 ha	119	2468	111
≥ 25 ha	101	3485	109
Alle bedrijven	817	1931	115
Anloo	302	1816	116
Rolde	275	2065	117
Westerbork	240	1922	113

Bron: L.E.I.

Bij toenemende bedrijfsgrootte stijgt het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per bedrijf. Het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per bedrijf stijgt echter minder dan evenredig met de oppervlakte cultuurgrond, omdat het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond (de intensiteit van het grondgebruik) afneemt bij toenemende bedrijfsgrootte.

De verschillen in gemiddelde produktieomvang tussen de 3 gebieden zijn dan ook een gevolg van verschillen in bedrijfsgroottestructuur en verschillen in intensiteit van het grondgebruik. In Rolde is zowel het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per bedrijf als per ha cultuurgrond hoger dan in Anloo en Westerbork.

Binnen een zelfde grootteklasse zijn echter belangrijke verschillen te constateren in intensiteit van het grondgebruik en in bedrijfsomvang. Bijlage 3 laat zien dat in alle grootteklassen de spreiding rondom het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per ha in de desbetreffende grootteklassen vrij groot is. In alle grootteklassen komen zowel bedrijven met een intensieve als met een extensieve bedrijfsvoering voor. Onder de kleinere bedrijven (< 10 ha) komen evenwel verhoudingsgewijs meer intensieve bedrijven voor, terwijl onder de grotere bedrijven (≥ 20 ha) relatief meer bedrijven met een extensieve bedrijfsvoering worden aangetroffen. Op een aantal kleine bedrijven met een relatief hoge intensiteit van het grondgebruik is deze mede een gevolg van de veredelingsproduktie.

Ten aanzien van de melkveehouderij die, zoals is gebleken, een belangrijk bedrijfsonderdeel is op de bedrijven in Anloo, Rolde en Westerbork, kan het volgende worden opgemerkt. Voor de bedrijven met melkvee, in totaal 797, is het kengetal "aantal melkkoeien per 100 ha grasland" berekend. Dit kengetal geeft enige indruk van de intensiteit van het graslandgebruik. De inkomsten zijn opgenomen in de bijlagen 4 en 5. Uit deze gegevens blijkt dat in Anloo het gemiddelde aantal melkkoeien per 100 ha grasland hoger is dan in Rolde en Westerbork. Deze gevolgtrekking geldt niet alleen voor de gehele groep bedrijven in Anloo, doch tevens voor de onderscheiden grootteklassen, met uitzondering evenwel van de bedrijven van 25 ha en groter. Op bedrijven in deze grootteklasse is de melkveebezetting het hoogst in Rolde. Overigens geldt ook hier dat het aantal melkkoeien per 100 ha grasland afneemt naarmate de bedrijven groter zijn en voorts dat zich in dit opzicht binnen een zelfde grootteklasse eveneens belangrijke verschillen voordoen.

Als gevolg van verschillen in intensiteit van het grondgebruik komen dan ook grote variaties voor in de bedrijfsomvang binneneen zelfde grootteklasse (bijlage 6).

Tenslotte kan nog worden opgemerkt dat de intensiviteit van de bedrijfsvoering samenhangt met de trekkracht op de bedrijven in die zin dat in alle grootteklassen op bedrijven met uitsluitend trekkers het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond geringer is dan op bedrijven met trekkers en paarden of alleen paarden (bijlage 7).

HOOFDSTUK II

ARBEIDSBEZETTING EN ARBEIDSMETHODEN
(bijlagen 8 t/m 21)

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de arbeidsbezetting en de toegepaste arbeidsmethoden samenhangen met de bedrijfsomvang van de bedrijven. Eerst zal de arbeidsbezetting ter sprake komen. De samenstelling van de arbeidsbezetting kan van bedrijf tot bedrijf verschillen. Tabel 5 geeft hiervan een beeld.

Tabel 5

DE ARBEIDSBEZETTING

	Arbeidsbezettingstype 1)						
	bedr.hfd. alleen	bedr.hfd. + zoon(s)	bedr.hfd. +ov.fam.l.	bedr.hfd. +vr.pers.	overig	onbekend	Totaal
1-5 ha	4	-	-	-	-	3	7
5-10 ha	96	13	11	1	3	9	133
10-15 ha	165	50	25	5	3	12	260
15-20 ha	106	59	18	5	-	9	197
20-25 ha	58	47	12	1	-	1	119
≥ 25 ha	27	41	6	19	2	6	101
Alle bedrijven	456	210	72	31	8	40	817
Anloo	166	71	27	13	4	21	302
Rolde	144	82	27	9	2	11	275
Westerbork	146	57	18	9	2	8	240

1) Betreft uitsluitend mannelijke arbeidskrachten.

Bron: L.E.I.-enquête 1965.

Bijna 3/5 deel (59%) van alle geënquêteerde bedrijven zijn z.g. eenmansbedrijven. De term "eenmansbedrijf" houdt overigens niet in dat alle werkzaamheden door het bedrijfshoofd alleen worden verricht. Op verschillende bedrijven zal geregeld of incidenteel ook worden meegewerkt door de boerin en/of een dochter en misschien af en toe door een losse arbeider.

Ruim $\frac{1}{4}$ deel (27%) van de bedrijven zijn vader-zoon-bedrijven. Op de andere bedrijven (14%) werken behalve het bedrijfshoofd overige inwonende familieleden of vreemd personeel mee.

De eenmansbedrijven zijn verhoudingsgewijs sterk vertegenwoordigd in de grootteklassen beneden 15 ha en de vader-zoon-bedrijven en de bedrijven met vreemd personeel in de grootteklassen boven 20 ha. Overigens werkt op niet meer dan 4% van alle bedrijven vreemd personeel. De landbouwbedrijven in Anloo, Rolde en Westerbork kunnen dan ook overwegend als gezinsbedrijven gekenschetst worden.

Op grond van de indeling van de bedrijven naar arbeidsbezettingstypen zijn er tussen de gebieden geen opmerkelijke verschillen.

De beschrijving van de arbeidsmethoden op de bedrijven kan slechts zeer summier zijn, daar alleen gewerkt kan worden met de gegevens van de Decembertelling 1965. Van deze telling zijn gegevens overgenomen over de trekkracht op de bedrijven en de wijze waarop wordt gemolken en enkele produkten zoals graan, aardappelen en bieten worden geoogst. Zo ontbreken bijvoorbeeld gegevens over de wijze van ruwvoederwinning (hooien en kuilen). Evenmin zijn gegevens beschikbaar over de wijze waarop de werkzaamheden in de bedrijfsgebouwen (vooren, afmesten) gebeuren.

Niettemin zal getracht worden met behulp van de beperkte gegevens een indruk te geven van de mechanisatiegraad van de landbouw in de 3 ruilverkavelingsgebieden.

a. Trekkracht (bijlage 8)

De trekkracht die op de bedrijven voorkomt in de vorm van trekkers kan een indicatie geven omtrent de mate waarin de landbouwwerkzaamheden zijn gemechaniseerd. De trekker is nl. een "algemeen" werktuig; d.w.z hij kan zowel in de akkerbouwsector (ploegen, oogsten) als bij de weidebouw (maaien, hooien) worden gebruikt.

Tabel 6

DE TREKKRACHT

	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven met			
		alleen trekker	trekker + paard	alleen paard	zonder trekkracht
Anloo	275	16	24	52	8
Rolde	302	13	24	54	9
Westerbork	240	16	14	64	6
	817	15	21	56	8

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965

Ruim de helft (56%) van de landbouwbedrijven zijn "paardebedrijven", ruim 1/3 deel (36%) van de landbouwers heeft uitsluitend een trekker of een trekker en een of meer werkpaarden en 8% van hen beschikt niet over eigen trekkracht.

In Westerbork is het percentage bedrijven met uitsluitend een of meer paarden wat hoger dan in Anloo en Rolde.

De mate waarin trekkers op de bedrijven voorkomen houdt verband met de bedrijfsoppervlakte en derhalve met de bedrijfsomvang. Op de grotere bedrijven komen verhoudingsgewijs dan ook meer trekkers voor dan op de kleinere.

b. Het melken (bijlage 9)

Het percentage bedrijven waarop mechanisch wordt gemolken varieert van 53 in Anloo tot 70 in Rolde en Westerbork.

Tabel 7

DE MELKMACHINE

	Percentage bedrijven met molkmachine
1 t/m 9 melkkoeien	29
10 t/m 14 melkkoeien	77
15 t/m 19 melkkoeien	87
20 en meer melkkoeien	95
Anloo	53
Rolde	70
Westerbork	70

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

De wijze waarop wordt gemolken houdt sterk verband met de omvang van de melkveestapel. Zo wordt bij 1 t/m 9 melkkoeien nog op bijna 3/4 deel van de bedrijven met de hand gemolken. Bij 10 t/m 14 stuks melkvee gebeurt het melken echter al op ruim 3/4 deel van de bedrijven met de molkmachine. Op bedrijven met een melkveestapel van 20 of meer dieren behoort het handmelken (5%) tot de uitzonderingen.

c. Het graan-oogsten (bijlagen 10 t/m 13)

Het percentage van de oppervlakte bouwland dat is beteeld met granen varieert van 56 tot 62, zodat in alle drie gebieden de granen een relatief belangrijk bedrijfsonderdeel zijn.

In 1965 is op 70% van alle bedrijven de totale oppervlakte granen gemaaidorst en op 8% van de bedrijven alle graan gezelfbinderd. Zowel maaidorsen als zelfbinderen had dus plaats op ruim 1/5 deel (22%) van de bedrijven.

Tabel 8

DE GRAANOOGST

	Percentage bedrijven met de oppervlakte graan:			
	100% gemaaidorst	≥50-100% gemaaidorst	>50-100% gezelfbinderd	100% gezelfbinderd
1-5 ha	80	-	-	20
5-10 ha	87	9	-	4
10-15 ha	77	10	5	8
15-20 ha	67	20	2	11
20-25 ha	65	17	10	8
≥ 25 ha	50	32	13	5
Alle bedrijven	70	17	5	8
Anloo	65	16	10	9
Rolde	72	16	4	8
Westerbork	73	18	1	8

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

In Anloo werd verhoudingsgewijs op wat minder bedrijven, nl. 65%, de gehele graanoogst gemaaidorst dan op de bedrijven in Rolde (72%) en Westerbork (73%).

Vrijwel de gehele oppervlakte gemaaidorst graan (98%) werd geoogst door de loonwerker. Van de totale oppervlakte die met de zelfbinder is geoogst, werd 37% door de boeren met hun eigen werktuig geoogst, 19% met een zelfbinder die eigendom is van een combinatie van boeren en een deel, nl. 44%, door een loonwerker.

Naarmate de oppervlakte graan per bedrijf groter is, is naar verhouding op minder bedrijven de gehele oppervlakte granen gemaaidorst en op meer bedrijven zowel een gedeelte gemaaidorst als een gedeelte gezelfbinderd. Zo werd op 88% van de bedrijven met minder dan 2 ha graan de gehele oppervlakte gemaaidorst, terwijl dit op niet meer dan de helft (51%) van de bedrijven met minstens 8 ha granen het geval was. Deze verschillen hangen onder meer samen met het feit dat op de grotere bedrijven vroeger meer zelfbinders zijn aangeschaft dan op de kleinere bedrijven. Naarmate deze machines economisch en technisch verouderen zal het percentage gemaaidorst graan toenemen. De arbeidsbehoefte zal hierdoor dalen, ook al omdat het maaidorsen meestal door een loonwerker gebeurt.

d. Het aardappelrooien (bijlagen 14 t/m 18)

In alle drie gebieden werd bijna 1/3 deel van de oppervlakte bouwland, d.w.z. de maximaal toegestane oppervlakte, in beslag genomen door aardappelen. Voor het grootste deel zijn dit fabrieksaardappelen. De aardappelen zijn dan ook na de granen het belangrijkste akkerbouwgewas.

Op ruim ¼ deel (26%) van de bedrijven werden de aardappelen met de hand gerooid. Het mechanischerooien gebeurde op 28% van de bedrijven geheel met voorraad- en zakkenrooiers en op 40% van de bedrijven uitsluitend met wagen- en bakkenrooiers. Op slechts een gering deel van de bedrijven, nl. 6%, werd een gedeelte met voorraad- en zakkenrooiers en tevens een gedeelte met wagen- en bakkenrooiers geoogst.

Tabel 9

DE AARDAPPELOOGST

	Percentage bedrijven met de aardappelen geoogst:				
	100% met de hand	100% m.voorraad- en zakken-rooiers	≥50-100% met voor-raad- en zakken-rooiers	≥50-100% met wagen- en bakken-rooiers	100% met wagen- en bakken-rooiers
1-5 ha	80	20	-	-	-
5-10 ha	49	21	2	-	28
10-15 ha	29	27	3	1	40
15-20 ha	18	34	7	2	39
20-25 ha	17	36	4	4	39
≥ 25 ha	12	21	4	7	56
Alle bedrijven	26	28	4	2	40
Anloo	34	17	4	3	42
Rolde	18	53	5	2	22
Westerbork	25	15	2	.2	56

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

Het percentage bedrijven waarop alle aardappelen met de hand werden gerooid varieerde zeer sterk, nl. van 34% in Anloo tot 18% in Rolde. Westerbork nam met 25% een tussenpositie in.

Van de totale oppervlakte die met voorraad- en zakkenrooiers werd gerooid, werd 28% geoogst met een werktuig van het eigen bedrijf, 14% met een rooier die eigendom is van een combinatie van boeren en 58% door de loonwerker. Van de oppervlakte die met wagen- en bakkenrooiers werd geoogst, werd een nog groter deel, nl. 88%, door de loonwerker uitgevoerd (bijlage 15). Op deze wijze werd 8% gerooid met een rooier van de boer zelf en 4% door een rooier die eigendom is van een combinatie van boeren.

Naarmate de oppervlakte aardappelen per bedrijf toeneemt, worden naar verhouding op minder bedrijven de aardappelen met de voorraad- en zakkenrooier geoogst en op meer bedrijven met de wagen- en bakkenrooier. Wat het met de hand rooien betreft wijken de bedrijven met minder dan 1 en 5 of meer ha aardappelen af. Bij een oppervlakte van minder dan 1 ha wordt verhoudingsgewijs meer met de hand en bij een oppervlakte van minstens 5 ha meer mechanisch gerooid dan bij oppervlakten tussen 1 en 5 ha (bijlage 16).

e. Het bieten-rooien (bijlagen 19 t/m 22)

De bieten nemen, met een oppervlakte die varieert van 12 tot 7% van de totale oppervlakte bouwland, een ondergeschikte plaats in op de landbouwbedrijven in de 3 gebieden. De oppervlakte bestaat voor ongeveer 2/3 deel uit suikerbieten en voor ongeveer 1/3 deel uit voederbieten.

Op de meeste bedrijven (Anloo: 90% en Westerbork: 83%) werden in 1965 de bieten met de hand gerooid. Voor het ruilverkavelingsgebied Rolde zal dit percentage in dezelfde orde van grootte liggen.

Voor zover de bieten mechanisch werden gerooid, gebeurde dit overwegend met wagen- en bakkenrooiers (87% van de oppervlakte). De rest werd gerooid met voorraadrooiers. Het mechanische rooien met wagen- en bakkenrooiers gebeurde vrijwel geheel (97%) door loonwerkers (bijlage 19).

Samenvatting

Ruim de helft (56%) van de landbouwbedrijven in Anloo, Rolde en Westerbork is "paardebedrijf", ruim 1/3 deel (36%) van de boeren heeft een trekker. Op de meeste van deze bedrijven komen bovendien nog een of meer werkpaarden voor. Een betrekkelijk groot aantal bedrijven, nl. 8% van het totaal, beschikt niet over eigen trekkracht. Dit laatste betreft evenwel kleine bedrijven.

Het machinemelken is de laatste jaren sterk toegenomen. Het houdt sterk verband met de grootte van de melkveestapel. Bij een melkveestapel van minder dan 10 dieren wordt echter reeds op 29% van de bedrijven mechanisch gemolken. Op bedrijven met 20 en meer melkkoeien behoort het handmelken vrijwel tot de uitzonderingen (op nog 5% van de bedrijven).

Men kan zich afvragen of het houden van een trekker en het mechanische melken op kleine boerderijen c.q. bij een geringe melkveestapel wel economisch verantwoord is. Het is opmerkelijk dat onder de eenmansbedrijven verhoudingsgewijs meer bedrijven met uitsluitend paarden en minder met trekkers en paarden voorkomen dan onder de vader-zoonbedrijven. Zou op de laatste groep bedrijven het aanschaffen van een trekker misschien op aandrang van de zoon hebben plaatsgehad?

Het maaidorsen van de granen is de laatste jaren eveneens zeer sterk toegenomen. Op 70% van de bedrijven werden in 1965 alle granen en op 22% een gedeelte van de granen gemaaidorst. De rest werd nog gezelfbinderd. Het maaidorsen gebeurde vrijwel geheel (98%) door de loonwerker en het zelfbinderen voor een belangrijk deel (44%). Verwacht wordt dat het maaidorsen nog verder zal toenemen. De toeneming van het aantal maaidorsers bij loonwerkers en de uitbreiding van de bewaar- en droogcapaciteit bij aan- en verkoopcoöperaties anticipeert reeds op deze verwachting.

Het aardappelrooien had op ruim $\frac{1}{4}$ deel van de bedrijven nog geheel in handwerk plaats. Bij het mechanische rooien verdringen bovendien de wagen- en bakkenrooiers de voorraad- en zakkenrooiers. Op 40% van de bedrijven werden de aardappelen dan ook reeds uitsluitend met wagen- en bakkenrooiers gerooid. Van de totale oppervlakte die met wagen- en bakkenrooiers werd geoogst, werd 88% gerooid door een loonwerker. Het aandeel van de loonwerker in de oppervlakte die met voorraad- en zakkenrooiers werd gerooid, bedroeg 58%. Het laat zich aanzien dat het rooien met wagen- en bakkenrooiers verder zal toenemen.

In tegenstelling tot het graan-oogsten en het aardappelrooien, gebeurt het bieten-rooien op 80 à 90% van de bedrijven nog in handwerk.

Voor zover mechanisch werd gerooid, gebeurde dit eveneens overwegend met wagen- en bakkenrooiers door een loonwerker.

Uit het voorgaande blijkt dat naarmate de capaciteit van de werktuigen toeneemt en de aanschaffings- en exploitatiekosten stijgen (bijv. maaidorsers en wagen- en bakkenrooiers), de oogstwerkzaamheden in de akkerbouwsector meer en meer door de boeren worden opgedragen aan loonwerkers. Dit betekent dat door de verder gaande mechanisatie niet alleen arbeidsbesparing optreedt, maar dat bovendien arbeid wordt afgestoten. Het verst is dit proces voortgeschreden bij het belangrijkste akkerbouwgewas, nl. de granen. Het neemt eveneens toe bij het bouwlandgewas dat eveneens een zeer belangrijke plaats inneemt, nl. de fabrieksaardappelen. Het is echter waarschijnlijk dat het bij de bieten niet zo'n grote vlucht zal nemen, omdat dit gewas maar een zeer bescheiden plaats in het bouwplan inneemt. Men zal op de bedrijven doorgaans nog wel over voldoende arbeidskrachten blijven beschikken om de bieten, althans voor zover het voederbieten betreft, zelf, in handkracht, te oogsten.

Naarmate de mechanisatie van de veldwerkzaamheden voortschrijdt, doen zich de bezwaren die kleven aan de externe produktieomstandigheden sterker gelden. In de eerste plaats vanwege de grote versnippering van het grondgebruik in alle drie gebieden.

Tabel 10

VERKAVELING

	Aantal bedrijven	Gem. aantal kavels per bedrijf	Gemiddelde kavelgrootte in ha
Anloo	345	11,2	1,21
Rolde	256	10,6	1,45
Westerbeek	251	7,6	2,12

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1959.

Niet alleen is het gemiddelde aantal kavels per bedrijf groot en de gemiddelde kavelgrootte gering (met name in Anloo en Rolde), doch bovendien wordt op één kavel niet zelden ook nog meer dan één gewas verbouwd. Bovendien gaan de vorm en de bereikbaarheid van de kavels bij het "groter"-worden van de werktuigen een steeds belangrijker rol spelen. In de meeste gevallen zijn de toegangswegen tot de kavels qua verhardingstoestand en breedte dan ook niet berekend op de huidige grote werktuigen. Van het in ons klimaat toch reeds betrekkelijk geringe aantal werkbare uren gaat dan verhoudingsgewijs ook een groot deel verloren aan het verplaatsen van werktuigen van het ene naar het andere perceel. Deze situatie wordt nog verergerd doordat veelal de werkgebieden van de loonwerkers niet scherp zijn afgetekend (A werkt in het grensgebied van B en C en omgekeerd), wat nog eens extra reisuren vergt. (Afspraken tussen groepen van boeren en loonwerkers en tussen loonwerkers onderling zouden in de bestaande situatie reeds verbetering kunnen brengen).

Het behoeft geen nader betoog dat de huidige omstandigheden een kostenverhogend effect hebben op het loonwerk. Ook de doelmatigheid van de veldwerkzaamheden die de boeren zelf uitvoeren, heeft uiteraard sterk te lijden onder de grote versnippering van het grondgebruik.

HOOFDSTUK III

ARBEIDSPRODUKTIVITEIT EN ARBEIDSINKOMEN
(bijlagen 1 en 23 t/m 27)

Een zeer belangrijk gegeven is de arbeidsproduktiviteit. Onder arbeidsproduktiviteit zal hierna worden verstaan het aantal bewerkingseenheden per volwaardige arbeidskracht (b.e./v.a.k.). Hiertoe is de totale produktieomvang van de bedrijven uitgedrukt in bewerkingseenheden en daarna gedeeld door de arbeidsbezetting uitgedrukt in volwaardige arbeidskrachten.

Aangezien het arbeidsinkomen correleert met de arbeidsproduktiviteit, zullen verschillen in arbeidsproduktiviteit leiden tot verschillen in arbeidsinkomen. De vraag kan dan beantwoord worden in hoeverre er verschillen in arbeidsinkomen zijn tussen de onderscheiden gebieden en grootteklassen en binnen de grootteklassen tussen de afzonderlijke bedrijven.

Tabel 11

DE ARBEIDSPRODUKTIVITEIT NAAR GROOTTEKLASSE

	Aantal bedrijven 1)	Gemiddeld aantal b.e./v.a.k. 2)
1-5 ha	4	1098
5-10 ha	124	861
10-15 ha	248	1072
15-20 ha	188	1253
20-25 ha	118	1329
≥ 25 ha	95	1667
Alle bedrijven	777	1234
Anloo	281	1213
Rolde	264	1241
Westerbork	232	1252

1) Met gegevens.
2) Hierbij is rekening gehouden met de door vrouwen geleverde arbeid.

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965.

Zoals uit tabel 11 blijkt bedraagt het gemiddeldeaantal b.e./v.a.k. voor alle bedrijven 1234. De bedrijven beneden 5 ha buiten beschouwing gelaten, het betreft overigens minder dan 1% van alle bedrijven, stijgt dit gemiddelde bij toenemende bedrijfsgrootte. De onderlinge verschillen tussen de gemiddelden voor de drie gebieden zijn slechts gering.

Zoals mede uit tabel 12 blijkt, loopt de arbeidsproduktiviteit binnen de grootteklassen sterker uiteen dan tussen de grootteklassen onderling. Deze verschillen in arbeidsproduktiviteit kunnen zijn veroorzaakt door verschillen in intensiteit van de bedrijfsvoering en/of verschillen in arbeidsbezetting. Over de verschillen in intensiteit van het produktieplan is in de inleiding reeds het een en ander vermeld. Daarom zal thans nader worden ingegaan op het verband tussen het arbeidsbezettingstype en de arbeidsproduktiviteit.

Tabel 12

SPREIDING VAN HET AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER V.A.K. 1)

	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven met ___ bewerkingseenheden per v.a.k.				
		< 900	900-1200	1200-1500	1500-1800	≥ 1800
1-5 ha	4	75	-	-	-	25
5-10 ha	124	63	29	6	1	1
10-15 ha	248	27	41	23	7	2
15-20 ha	188	16	32	27	16	9
20-25 ha	118	10	21	26	21	22
≥ 25 ha	95	3	14	28	19	36
Alle bedragen	777	25	30	22	12	11

1) Hierbij is rekening gehouden met de door vrouwen geleverde arbeid.

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965.

Zoals eerder bleek (§2) zijn bijna 3/5 deel van alle bedrijven in de drie gebieden z.g. eenmansbedrijven en ruim $\frac{1}{4}$ deel vader-zoon-bedrijven. Op de overige bedrijven (14%) werken behalve het bedrijfshoofd een of meer inwonende mannelijke familieleden of vreemde arbeidskrachten mee.

Uit tabel 13 blijkt dat de arbeidsproduktiviteit op de bedrijven waarop een zoon of een ander familielid meewerkt duidelijk lager is dan op de eenmansbedrijven en de bedrijven met vreemd personeel.

Tabel 13

DE ARBEIDSPRODUKTIVITEIT NAAR ARBEIDSBEZETTINGSTYPE

	Aantal bedrijven	Gemiddeld aantal b.e./v.a.k. 1)
Bedrijfshoofd alleen	456	1226
Bedrijfshoofd + zoon(s)	210	1086
Bedrijfshoofd + inw. faml.	72	1078
Bedrijfshoofd + vr. mnl.pers.	31	1518
Overige typen	8	1404

1) Hierbij is rekening gehouden met de door vrouwen geleverde arbeid.

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965.

Ten aanzien van de bedrijven met vreemd personeel en de bedrijven onder "overige typen" dient volledigheidshalve te worden vermeld dat dit bedrijven betreft waarop de akkerbouw van meer betekenis is (bijlage 1). Het is derhalve mogelijk dat deze bedrijven behalve vanwege het arbeidsbezettingstype ook mede door het afwijkende bedrijfstype een relatief gunstiger arbeidsproduktiviteit te zien geven.

Uit bijlage 24 blijkt verder dat zowel op de gehele groep eenmansbedrijven als binnen de onderscheiden groottoklassen de arbeidsproduktiviteit hoger is dan op de vader-zoon-bedrijven. Het voorgaande wijst erop dat in Anloo, Rolde en Westerbork, waar de niet-aan-de-grond-gebonden produktierichtingen van relatief geringe betekenis zijn, de verschillen in bedrijfsoppervlakte en in arbeidsbezetting belangrijke verklarende factoren zijn voor de verschillen in arbeidsproduktiviteit. Het ook uit andere gebieden (bijv. ruilverkaveling "Vries" 1) bekende verschijnsel van de hogere arbeidsproduktiviteit (d.w.z. méér b.e./v.a.k.) op de eenmansbedrijven, is ook in deze drie gebieden waar te nemen. Het is echter evenzeer een bekend feit dat op de eenmansbedrijven de boerin veelal moet meehelpen het werk gedaan te krijgen, terwijl op dit type bedrijven de mogelijkheden van een vrij weekeinde of vakantie zeer beperkt zijn. De ogenschijnlijk gunstige positie van de eenmansbedrijven wordt hierdoor aangetast. Voorts blijkt dat de arbeidsproduktiviteit op de bedrijven van oudere boeren in het algemeen lager is dan op de bedrijven van jongere boeren. Dit verschil hangt ten dele samen met verschillen in arbeidsbezetting. Op de bedrijven van oudere boeren zijn immers meer meewerkende zoons en zoals hierboven naar voren is gebracht is de arbeidsproduktiviteit op de vader-zoon-bedrijven lager dan gemiddeld. Toch zijn hiermee de verschillen in arbeidsproduktiviteit gemeten in bewerkingseenheden tussen de verschillende leeftijdsgroepen niet geheel verklaard. Zo is op de bedrijven met bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar de arbeidsproduktiviteit belangrijk groter dan op de bedrijven met bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger. De verschillen in arbeidsproduktiviteit tussen beide groepen komen voor in alle groottoklassen. Ten dele worden deze verschillen veroorzaakt door verschillen in intensiteit van de bedrijfsvoering (uitgedrukt in het aantal b.e./ha).

Over de relatie arbeidsproduktiviteit en mechanisatie kan slechts weinig worden opgemerkt. Wel is het zo, dat men de bedrijven met een hoge arbeidsproduktiviteit naar verhouding vaak vindt onder de bedrijven met een of meer trekkers en geen paarden. In alle groottoklassen is nl. de arbeidsproduktiviteit op de bedrijven met uitsluitend een of meer trekkers hoger dan op de bedrijven met een trekker en tevens een of meer werkpaarden of op de bedrijven met alleen werkpaarden. Het is opmerkelijk dat dit ook op de bedrijven beneden de 15 ha het geval is. Hieraan mag overigens niet de conclusie worden verbonden, dat op de kleine bedrijven nu een trekker ook "voordeliger" is dan een paard. Het verband tussen arbeidsproduktiviteit en trekkracht loopt via de arbeidsbezetting, de bedrijven met trekkers hebben nl. in het algemeen een naar verhouding geringere arbeidsbezetting. Ondanks een geringere intensiteit van de bedrijfsvoering (aantal b.e./ha) is door de lagere arbeidsbezetting de arbeidsproduktiviteit op de trekkerbedrijven dan ook lager dan op de andere bedrijven.

Wat de samenhang tussen de arbeidsproduktiviteit en de omvang van de melkveestapel betreft, blijkt dat voor de gehele groep bedrijven de arbeidsproduktiviteit toeneemt naarmate de melkveestapel groter is.

---

1) "Vries", L.E.I.-verslag No. 74.

In de onderscheiden groottoklassen komen in dit opzicht echter afwijkingen voor op de regel dat de arbeidsproduktiviteit stijgt naarmate meer koeien worden gemolken. Deze verschillen zullen waarschijnlijk samenhangen met verschillen in bedrijfstype.

Thans zal een poging worden gedaan de orde van grootte van het arbeidsinkomen van de boer op de bedrijven in Anloo, Rolde en Westerbork te benaderen. Hierbij is gebruik gemaakt van de bedrijfsresultaten in de boekjaren 1963/1964 t/m 1965/1966 van 20 bedrijven van 10-20 ha, gelegen in westelijk Drenthe (z.g. L.E.I.-bedrijven). Enkele kengetallen ontleend aan de boekhoudingen van deze bedrijven worden vergeleken met overeenkomstige kengetallen van de bedrijven van 10-20 ha in de drie ruilverkavelingsgebieden. Omdat het aantal boekhoudingen van L.E.I.-bedrijven beneden 10 ha en boven 20 ha in westelijk Drenthe zeer gering is, moet voor bedrijven van deze grootte een vergelijking achterwege blijven.

Allereerst is in tabel 14 nagegaan in hoeverre de bedrijven van 10-20 ha in Anloo, Rolde en Westerbork qua bedrijfstype overeenkomst vertonen met bovengenoemde groep L.E.I.-bedrijven.

Tabel 14

HET BEDRIJFSTYPE
(bedrijven van 10-20 ha)

	Aantal bedrijven	Percentage bouwland	Gemiddeld aantal per bedrijf		
			melkkoeien	mestvarkens	fokzeugen
Anloo, Rolde, Westerbork	457	39	10,9	0,7	1,9
L.E.I-bedrijven	20	31	13,2	0,6	2,9

Bron: L.E.I.

Zowel de bedrijven in de drie ruilverkavelingsgebieden als de L.E.I.-bedrijven zijn gemengde bedrijven, waarop de varkenshouderij van weinig betekenis is. Voor zover er al sprake is van verschillen tussen beide groepen bedrijven, kan men stellen dat op de bedrijven in Anloo, Rolde en Westerbork het accent in iets sterkere mate valt op de akkerbouwsector, terwijl er wat minder melkkoeien zijn.

Aangezien er tussen beide groepen bedrijven in ieder geval geen belangrijke verschillen in bedrijfstype zijn, is het verantwoord de vergelijking tussen beide groepen bedrijven verder door te trekken. Er ontstaat dan het in tabel 15 geschetste beeld.

Tabel 15

ENKELE KENGETALLEN
(bedrijven van 10-20 ha)

	Aantal bedrijven	Gemiddeld aantal b.e. per		
		ha cultuurgrond	bedrijf	v.a.k.
Anloo, Rolde, Westerbork	457	118	1738	1105
L.E.I.-bedrijven	20	121	1811	1168

Bron: L.E.I.

Op beide groepen bedrijven van 10-20 ha verschilt het intensiteitsniveau van de bedrijfsvoering slechts weinig. Bij een gelijke gemiddelde arbeidsbezetting van 1,6 v.a.k. per bedrijf voor beide groepen bedrijven resulteert dit tot eveneens een betrekkelijk gering verschil in arbeidsproduktiviteit (aantal b.e./v.a.k.) tussen de bedrijven in de drie ruilverkavelingsgebieden en de L.E.I.-bedrijven.

Wanneer we veronderstellen dat de bedrijven in Anloo, Rolde en Westerbork en de L.E.I.-bedrijven onder gelijke externe omstandigheden produceren, dan zal het arbeidsinkomen voor beide groepen bedrijven gemiddeld op een ongeveer gelijk niveau liggen.

Uit de boekhoudingen van de L.E.I.-bedrijven blijkt dat het arbeidsinkomen over de jaren 1963/1964 t/m 1965/1966 gemiddeld f.13400,-- per bedrijf en gemiddeld f.7600,-- per ondernemer bedroeg.

Het is evenwel bekend dat de spreiding rondom dit gemiddelde zowel van boer tot boer als van jaar tot jaar groot is. Deze spreiding wekt overigens geen verbazing, omdat de kwaliteit van de boer als ondernemer van grote invloed is op het bedrijfsresultaat en de weersomstandigheden van jaar tot jaar sterk kunnen wisselen. Over de ondernemerscapaciteiten van de bedrijfshoofden ontbreken echter gegevens. Om deze reden is er dan ook van afgezien voor elk bedrijf afzonderlijk het arbeidsinkomen van de boer te berekenen, hoewel dit in beginsel mogelijk is aangezien per bedrijf het aantal b.e./v.a.k. bekend is. De grote spreiding in het arbeidsinkomen/b.e. zou echter grote afbreuk doen aan de betrouwbaarheid van de uitkomsten. Dit is waarschijnlijk in geringere mate het geval wanneer we ons beperken tot een uitspraak over het gemiddelde arbeidsinkomen per bedrijf en per ondernemer voor een groep bedrijven, zoals hiervoor is gebeurd.

SLOTBESCHOUWING

De bedrijven in de drie ruilverkavelingsgebieden zijn van oudsher overwegend gemengde bedrijven; alleen op de jongere ontginningsgronden in Westerbork zijn een aantal zuivere akkerbouwbedrijven gesticht. De meeste bedrijven beschikken zowel over bouwland als grasland. De esgronden en het grootste deel van de ontginningsgronden zijn in gebruik als bouwland. Het grasland bestaat voor een belangrijk deel uit madeland. Een deel van deze madelanden, nl. die welke het slechtst ontsloten en ontwaterd zijn, kunnen thans nog als "natuurlijk" grasland worden bestempeld. De draagkracht van de bodem is in natte jaren zo gering dat intensieve beweiding wegens vertrapping van de grasmat niet mogelijk is. Deze weiden worden dan ook vooral voor hooiwinning gebruikt. Op die percelen waar het vertrappingsgevaar niet zo groot is, wordt vrijwel uitsluitend jongvee geweid, omdat deze percelen vaak te ver van de bedrijfsgebouwen zijn gelegen en te slecht ontsloten zijn om er melkvee te weiden. De verzorging van dit grasland (onkruidbestrijding en bemesting) laat in de regel veel te wensen over. (Een groot complex van deze madelanden wordt aangetroffen in het stroomgebied van de Drentse Aa. Zoals bekend heeft het Staatsbosbeheer plannen hier een natuurreservaat te stichten van omstreeks 3000 ha. Bovendien wordt gedacht aan een bufferzone of overgangsgebied van 1500 ha.)

De gemengde bedrijven in de drie ruilverkavelingsgebieden verschillen belangrijk van de gemengde bedrijven op de oostelijke en zuidelijke zandgronden, nl. door het nagenoeg ontbreken van de dierlijke veredelingsproduktie. Daar staat echter tegenover dat op de noordelijke zandgronden de gemengde bedrijven gemiddeld belangrijk groter in oppervlakte zijn. Pas sinds de laatste jaren vindt op een aantal bedrijven in het noorden, gestimuleerd door de veevoederhandelaren, de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst en het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw, de dierlijke veredelingsproduktie ingang. Er wordt wel verondersteld dat op de gemiddeld grotere bedrijven in het noorden de noodzaak over te gaan tot vergroting van de bedrijfsomvang door dierlijke veredelingsproduktie zich later deed gevoelen dan op de gemiddeld kleinere bedrijven in de oostelijke en zuidelijke zandgebieden. In beide laatstgenoemde gebieden waren door de geringere oppervlakte woeste grond de mogelijkheden tot bedrijfsvergroting (ontginning van woeste grond) eerder uitgeput, terwijl bovendien in het zuiden door een groter kindertal de agrarische bevolkingsdruk groter was dan in het noorden.

Zoals bleek zijn de akkerbouw en de melkveehouderij de voornaamste bedrijfsonderdelen op de gemengde bedrijven, van deze beide is de akkerbouw nog weer iets belangrijker dan de melkveehouderij. De es- en ontginningsgronden zijn wegens droogtegevoeligheid van nature beter geschikt voor bouw- dan voor grasland. Bovendien, en dat speelde vooral vroeger een belangrijke rol, was de akkerbouw in dit gebied gunstig gesitueerd voor de afzet van akkerbouwprodukten. In Groningen treffen we nl. zowel bietwortelsuiker-, aardappelmeel- als strokartonfabrieken aan. Daarnaast heeft de Drentse boer zich een zekere faam verworven als teler van reproduktiemateriaal, met name pootaardappelen en in mindere mate tevens zaaigranen. Deze teelten werden gestimuleerd door de vraag uit de akkerbouwgebieden in de Drents-Groningse veenkoloniën. De teelt van reproduktiemateriaal paste qua arbeidsbehoefte en zorgvuldige behandeling beter op de kleinere, gemengde bedrijven in het zandgebied dan op de gemiddeld belangrijk grotere veenkoloniale bedrijven.

Een belangrijk deel van het graan wordt thans reeds, niettegenstaande de slechte verkavelingstoestand en ontsluiting, met de maaidorser geoogst, met alle bezwaren van dien. Het maaidorsen is gestimuleerd door het tekort aan (seizoen)personeel voor de dorsmachines. Een aantal dorsverenigingen zijn opgeheven, andere zijn uitgebouwd tot werktuigenverenigingen die hun personeel het gehele jaar door werk kunnen geven. De plaatselijke aan- en verkoopcoöperaties hebben hun activiteiten aan de gewijzigde oogstmethode aangepast door het bouwen van silo's voor het drogen en opslaan van het graan. Het Drentse zandgebied is thans dan ook voorzien van een netwerk van deze silo's. De vele, qua capaciteit in de regel kleine, silo's hebben overigens een nieuw probleem opgeroepen (nl. relatief hoge kosten), doch dit valt buiten het kader van deze beschouwing.

Het oogsten van het graan, en trouwens ook van de fabrieksaardappelen en de suikerbieten, gebeurt overwegend door loonwerkers en werktuigencoöperaties. Slechts sporadisch zijn de overigens steeds in capaciteit toenemende oogstwerktuigen eigendom van individuele boeren of combinaties van boeren. De oppervlakten die van de verschillende gewassen worden verbouwd zijn te gering van omvang voor het individuele bedrijf om een dergelijke machine rendabel te maken. Dit geldt veelal zelfs voor combinaties van boeren voor het gezamenlijke aanschaffen. Gaat men bijvoorbeeld uit van een capaciteit van een maaidorser van 40 ha per oogstseizoen, dan kunnen bij een gemiddelde oppervlakte per bedrijf van 10 ha granen vier boeren samenwerken. Bedraagt de gemiddelde oppervlakte granen per bedrijf echter niet meer dan 4 ha, dan zijn er tien boeren nodig om een gezamenlijke oppervlakte van 40 ha te bereiken. En de ervaring leert dat naarmate het aantal partners groter is, de kans om tot samenwerking te geraken afneemt. De meeste boeren zullen zich dan ook liever tot een loonwerker of werktuigencoöperatie wenden.

Na de uitvoering van de verkaveling zullen de grote oogstmachines rationeler en dus goedkoper kunnen werken. Hoewel het oogsten voor een belangrijk deel door loonwerkers en werktuigencoöperaties gebeurt, zal dit voordeel geheel of gedeeltelijk aan de boeren kunnen worden doorgegeven door het berekenen van lagere tarieven.

Ook de door de boeren zelf uit te voeren veldwerkzaamheden zoals ploegen, zaaien, onkruidbestrijding e.d. zullen rationeler kunnen worden uitgevoerd. Het is nu de vraag hoe de tijd die door het rationeler kunnen werken wordt "uitgespaard", wordt aangewend. De tijd die beschikbaar komt doordat rationeler kan worden gewerkt, kan benut worden als vrije tijd. In dit geval staat tegenover de ruilverkavelingskosten een winst aan vrije tijd. Met name voor de boeren op de eenmansbedrijven kan dit een aantrekkelijk aspect van ruilverkaveling zijn. Het is echter evenzeer denkbaar dat de beschikbaar gekomen uren een produktieve aanwending krijgen. Dit kan bijvoorbeeld door een vergroting of een intensivering van het grondgebruik of door het aantrekken van een tak van de dierlijke veredelingsproduktie. In theorie is ook mogelijk dat nog meer arbeid wordt afgestoten, doch de mogelijkheden hiertoe zijn op de reeds overwegend eenmans- en vader-zoon-bedrijven in de onderhavige ruilverkavelingsgebieden niet groot.

Het is het meest waarschijnlijk dat vergroting en intensivering van het grondgebruik (uitbreiding poteteelt en zaaizaadteelt) en het zichtoeleggen op de dierlijke veredelingsproduktie de belangrijkste neveneffecten van de ruilverkaveling zullen zijn.

Ontmenging van de bedrijven in zuivere akkerbouw- en zuivere weidebedrijven zal weinig kans van slagen hebben, met name omdat er bijna geen boeren zullen zijn die voor een weidebedrijf voelen. De weilanden worden nu eenmaal langs de stroompjes aangetroffen (de z.g. madelanden) en deze grond heeft geen al te beste naam. Uiteraard is verbetering van de madelanden door bezanding technisch mogelijk (dit is o.a. gebeurd in de ruilverkaveling Borger), doch het is de vraag of dit ook bedrijfseconomisch verantwoord is. Daarenboven zou ontmenging met vergroting van de voor melkveehouderij geschikte grond de behoefte aan boerderijverplaatsing vergroten. Een en ander zou derhalve tot een belangrijke stijging van de ruilverkavelingskosten leiden.

Tenslotte een enkele opmerking over de bedrijfsgebouwen. Ook in de onderhavige gebieden zijn de bedrijfsgebouwen veelal verouderd en te klein. Dit betreft met name de stalruimte voor melk- en jongvee. Bergruimte voor werktuigen en de oogst van het bouwland schept minder problemen. De huidige veestallen vormen een ernstige belemmering voor een rationele arbeidsaanwending. Aangezien het rundvee ongeveer de helft van het jaar op stal staat, betekent de gebouwensituatie een ernstige handicap voor opvoering van de arbeidsproduktiviteit in de rundveehouderijsector. Om hierin echter verbetering te brengen is er maar één afdoende oplossing: nieuwbouw van boerderijen.

Een tweede opmerking heeft betrekking op de ligging van de bedrijfsgebouwen. Wil men de afstand tussen de kavels en de bedrijfsgebouwen aanzienlijk verkorten, dan is in veel gevallen boerderijverplaatsing nodig. De vraag kan echter gesteld worden of afstandsverkorting wel noodzakelijk is. Voor wat de akkerbouw aangaat kan worden opgemerkt, dat de meeste akkerbouwprodukten rechtstreeks van de kavel per as worden vervoerd hetzij naar de graansilo (graan), hetzij naar de bietwortelsuikerfabriek (suikerbieten). Voor de akkerbouw is het bezwaar van een relatief grote afstand tussen bedrijfsgebouw en kavel dan ook waarschijnlijk minder groot. Met het oog op het in toenemende mate mechanische oogsten en de afvoer van de produkten zijn daarentegen de verkaveling en ontsluiting wel van grote betekenis. Voor wat de melkveehouderij betreft is een geringe afstand tussen stal- en melkruimte en het grasland evenwel van grote betekenis. De huidige situatie is echter, dat de bedrijfsgebouwen vaak gunstig zijn gelegen ten opzichte van het bouwland, maar ongunstig ten opzichte van het grasland voor de melkveehouderij. Uit hoofde hiervan bestaat met het oog op de melkveehouderij een zekere behoefte aan boerderijverplaatsing, terwijl daar voor wat de akkerbouw aangaat weinig bezwaren tegen zijn.

Nieuwbouw vereist echter grote investeringen. Hierbij sluiten wij dan op de vrees voor grote investeringen, die sterk leeft onder de Drentse zandboeren. De vrees voor grote investeringen geldt weliswaar eveneens de akkerbouw, doch daar verkeert hij in de gelukkige omstandigheid de investeringen in grote werktuigen te kunnen afschuiven op de werktuigencoöperatie of de loonwerker. Voor wat de melkveehouderij betreft liggen er wellicht perspectieven in de bouw van z.g. ligboxenstallen, waarvan de bouwkosten waarschijnlijk naar verhouding laag zijn. Daar deze stalruimte echter ook sterk arbeidsbesparend werkt, wordt hierdoor de behoefte aan voor de melkveehouderij geschikte grond nog vergroot.

RELATIEVE OMVANG VAN DE BEDRIJFSONDERDELEN

	Aantal bedrijven	Percentage bewerkingseenheden afkomstig van				
		bouwland	melkvee	overig rundvee	varkens	overige veehouderij
A + B bedrijven:						
1 - 5 ha	7	33	36	6	4	21
5 - 10 ha	133	42	42	9	2	5
10 - 15 ha	260	42	43	9	2	4
15 - 20 ha	197	44	42	10	1	3
20 - 25 ha	119	44	42	10	1	3
≥ 25 ha	101	54	34	9	1	2
Alle bedrijven	817	46	40	9	2	3
R.v.k. Anloo	302	48	39	9	1	3
R.v.k. Rolde	275	45	41	9	2	3
R.v.k. Westerbork	240	43	41	11	2	3
Arbeidsbezettingstype: 1)						
Bedrijfshoofd alleen	456	43	42	10	2	3
Bedrijfshoofd + (schoon)zoon(s)	210	46	40	9	2	3
Bedrijfshoofd + inwonende mann. familieleden	72	43	41	10	2	4
Bedrijfshoofd + mannelijk vreemd personeel	31	60	28	8	2	2
Overige typen	8	66	25	5	1	3

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is bij deze indeling buiten beschouwing gebleven.

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

ARBEIDSBEZETTING EN ARBEIDSEFFECT

	Aantal bedrijven	Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per		
		bedrijf	ha cult. grond	v.a.k. (mannen + vrouwen)
A + B bedrijven:				
1 - 5 ha	7	588	140	1098
5 - 10 ha	133	1005	123	861
10 - 15 ha	260	1519	121	1072
15 - 20 ha	197	2027	116	1253
20 - 25 ha	119	2468	111	1329
≥ 25 ha	101	3485	109	1667
Alle bedrijven	817	1931	115	1234
R.v.k. Anloo	302	1816	116	1213
R.v.k. Rolde	275	2065	117	1241
R.v.k. Westerbork	240	1922	113	1252

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

DE LANDBOUWBEDRIJVEN (A+B) NAAR AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER HA CULTUURGROND

Aantal bewerkingseenheden per ha	Aantal/percentage bedrijven naar bewerkingseenheden in de grootteklasse van												totaal	
	1 - 5 ha		5 - 10 ha		10-15 ha		15-20 ha		20-25 ha		≥ 25 ha			
	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.
< 80	1	14	7	5	7	3	4	2	1	1	2	2	22	3
80 - 90	-	-	6	5	7	3	7	4	7	6	7	7	34	4
90 -100	1	14	3	2	16	6	18	9	14	12	11	11	63	8
100 -110	1	14	21	16	34	13	36	18	31	26	27	27	150	18
110 -120	-	-	24	18	60	23	50	25	34	29	32	31	200	25
120 -130	1	14	21	16	53	20	49	25	24	20	15	15	163	20
130 -140	-	-	20	15	49	18	22	11	5	4	4	4	100	12
140 -150	-	-	15	11	17	7	5	3	3	2	3	3	43	5
≥ 150	3	44	16	12	17	7	6	3	-	-	-	-	42	5
Totaal	7	100	133	100	260	100	197	100	119	100	101	100	817	100

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

GEMIDDELD AANTAL MELKKOEIEN PER 100 HA GRASLAND

	Gemiddeld aantal melkkoeien per 100 ha grasland op						
	bedrijven in de grootteklasse van						alle bedrijven
	1 - 5 ha	5 -10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≥25 ha	
A + B bedrijven met melkvee							
R.v.k. Anloo	202	134	135	125	115	101	122
R.v.k. Rolde	116	119	121	116	112	109	115
R.v.k. Westerbork	-	126	124	114	109	106	115
Aantal melkkoeien per bedrijf:							
1 - 9	183	124	108	89	99	72	109
10 - 14	-	155	137	115	104	96	122
15 - 19	-	-	147	129	113	100	115
≥ 20	-	-	-	157	129	115	121

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965.

SPREIDING VAN HET AANTAL MELKKOEIEN PER 100 HA GRASLAND

	Aantal bedrijven met melkvee	Aantal/percentage bedrijven met ..... melkkoeien per 100 ha grasland										Gemiddeld aantal melkkoeien per 100 ha grasland
		< 100		100-120		120-140		140-160		≥ 160		
		aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	aant.	perc.	
A + B bedrijven												
1 - 5 ha	5	-	-	1	20	1	20	-	-	3	60	183
5 -10 ha	127	21	17	31	24	31	24	13	11	31	24	128
10 -15 ha	255	35	14	62	24	68	27	51	20	39	15	127
15 -20 ha	195	37	19	59	30	59	30	27	14	13	7	118
20 -25 ha	118	28	24	45	38	35	29	8	7	2	2	112
≥ 25 ha	97	35	36	32	33	22	23	4	4	4	4	106
Alle bedrijven	797	156	20	230	28	216	27	103	13	92	12	117
R.v.k. Anloo	291	41	14	80	27	67	24	48	16	55	19	122
R.v.k. Rolde	273	59	22	85	31	89	32	30	11	10	4	115
R.v.k. Westerbork	233	56	24	65	27	60	26	25	11	27	12	115
Aantal melkkoeien per bedrijf:												
1 - 9	277	81	29	76	28	54	20	26	9	40	14	109
10 - 14	312	42	13	84	27	94	30	51	17	41	13	122
15 - 19	146	26	18	51	35	42	28	20	14	7	5	115
≥ 20	62	7	11	19	31	26	42	6	10	4	6	121

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

PRODUKTIEOMVANG

	Aantal bedrijven	Percentage landbouwbedrijven met bewerkingseenheden						
		< 900	900-1200	1200-1500	1500-1800	1800-2100	2100-2400	≥ 2400
A + B bedrijven:								
1 - 5 ha	7	86	14	-	-	-	-	-
5 - 10 ha	133	32	45	19	4	-	-	-
10 - 15 ha	260	2	11	31	40	14	2	-
15 - 20 ha	197	1	-	3	19	37	29	11
20 - 25 ha	119	-	-	1	2	7	31	59
≥ 25 ha	101	-	-	-	-	-	6	94
Alle bedrijven	817	7	11	14	18	14	13	23
R.v.k. Anloo	302	8	15	15	16	17	12	17
R.v.k. Rolde	275	5	8	11	20	12	14	30
R.v.k. Westerbork	240	7	11	16	19	13	12	22
Arbeidsbezettingstype: 1)								
bedrijfshoofd alleen	456	9	14	16	20	15	12	14
bedrijfshoofd + (schoon)zoon(s)	210	1	2	10	17	15	18	37
bedrijfshoofd + inwonende mann. familieleden	72	6	14	15	18	15	7	25
bedrijfshoofd + mann. vreemd personeel	31	-	3	6	3	10	7	71
overige typen	8	13	25	25	12	-	-	25

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is bij deze indeling buiten beschouwing gebleven.

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965 en L.E.I.

GEMIDDELD AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER HA CULTUURGROND

	Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond op						
	bedrijven in de grootteklasse van						alle bedrijven
	1 - 5 ha	5 -10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≥25 ha	
A + B bedrijven.							
Bedrijven met trekker(s) en paard(en)	-	122	127	119	116	111	116
Bedrijven met uitsluitend trekker(s)	-	111	118	115	105	109	110
Bedrijven met uitsluitend paard(en)	141	125	122	116	108	101	117
Bedrijven met varkens	108	130	127	118	112	112	118
Bedrijven zonder varkens	145	118	116	115	110	107	113
Melkveebezetting:							
zonder melkkoeien	68	90	86	97	59	109	97
1 - 9 melkkoeien	167	122	113	110	115	104	115
10 - 14 melkkoeien	-	138	127	115	109	108	118
15 - 19 melkkoeien	-	-	127	121	110	108	113
≥ 20 melkkoeien	-	-	-	133	118	111	114

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965.

TREKKRACHT

	Percentage bedrijven met als trekkracht alleen trekker(s), trekker(s)+paard(en), alleen paard(en) of zonder trekkracht																											
	in de grootteklasse van																								totaal			
	1-5 ha		5-10 ha				10-15 ha				15-20 ha				20-25 ha				≧ 25 ha									
	alleen paarden	zonder trekkr.	alleen trekker	trekker + paarden	alleen paarden	zonder trekkr.	alleen trekker	trekker + paarden	alleen paarden	zonder trekkr.	alleen trekker	trekker + paarden	alleen paarden	zonder trekkr.	alleen trekker	trekker + paarden	alleen paarden	zonder trekkr.	alleen trekker	trekker + paarden	alleen paarden	zonder trekkr.	alleen trekker	trekker + paarden	alleen paarden	zonder trekkr.
A+B bedrijven:																												
R.v.k. Anloo	33	67	3	6	82	9	9	15	67	9	22	26	44	8	22	45	26	7	22	67	7	4	13	24	54	9
R.v.k. Rolde	1)		8	-	79	13	10	12	68	10	14	23	55	8	25	35	34	6	26	53	16	5	16	24	52	8
R.v.k. Westerbork	-	-	5	2	73	20	10	5	80	5	13	7	75	5	31	28	41	-	33	47	20	-	16	14	64	6
Aantal bewerkingseenheden per bedrijf:																												
< 900	33	67	2	5	65	28	-	-	50	50	1)			-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	59	36
900-1200	1)		9	3	85	3	10	7	69	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	4	79	8
1200-1500	-	-	-	4	84	12	10	5	76	9	-	-	100	-	1)			-	-	-	-	-	8	4	79	9
1500-1800	-	-	-	-	100	-	10	12	73	5	13	19	63	5	1)			-	-	-	-	-	11	13	71	5
1800-2100	-	-	-	-	-	-	9	28	60	3	19	17	53	11	50	-	50	-	-	-	-	-	18	19	55	8
2100-2400	-	-	-	-	-	-	-	20	80	-	18	21	56	5	24	39	34	3	60	-	40	-	21	27	48	4
≧ 2400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	38	48	-	22	41	30	7	26	57	14	3	23	49	24	4

1) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965 en L.E.I.

MACHINAAL MELKEN

	Percentage bedrijven met melkmachine in de grootteklasse van					totaal
	5 - 10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≥ 25 ha	
A + B bedrijven met melkvee						
R.v.k. Anloo	11	67	62	66	74	53
R.v.k. Rolde	29	59	76	92	84	70
R.v.k. Westerbork	34	63	78	90	97	70
Aantal melkkoeien per bedrijf:						
1 - 9	18	39	33	50	44	29
10 - 14	54	82	75	68	87	77
15 - 19	-	70	84	95	82	87
≥ 20	-	-	100	87	98	95

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965.

MECHANISATIE GRAANOOGST

	Percentage bedrijven met de oppervlakte graan			
	100% gemaaidorst	≥50-100% gemaaidorst	>50-100% gezelfbinderd	100% gezelfbinderd
A + B bedrijven:				
1 - 5 ha	80	-	-	20
5 - 10 ha	87	9	-	4
10 - 15 ha	77	10	5	8
15 - 20 ha	67	20	2	11
20 - 25 ha	65	17	10	8
≥ 25 ha	50	32	13	5
Alle bedrijven	70	17	5	8
R.v.k. Anloo	65	16	10	9
R.v.k. Rolde	72	16	4	8
R.v.k. Westerbork	73	18	1	8

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

GRAANOOGST, EIGEN MECHANISATIE EN LOONWERK

	Percentage bedrijven met de oppervlakte graan																					
	....% gemaaidorst										....% gezelfbinderd											
	100%			≧50-100%			1-50%	totaal			100%			>50-100%			1-< 50%			totaal		
	met werktuigen in eigendom van										met werktuigen in eigendom van											
	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf
A+B bedrijven:																						
1 - 5 ha	-	-	1)	-	-	-	-	-	-	1)		1)		-	-	-	-	-	-	-	-	1)
5 - 10 ha	-	-	100	-	-	100	-	-	-	100		1)		-	-	-	13	25	62	8	17	75
10 - 15 ha	-	-	100	-	-	100	100	-	-	100	35	30	35	40	20	40	14	10	76	27	19	54
15 - 20 ha	2	2	96	3	-	97	1)	2	1	97	58	21	21		1)		29	9	62	39	13	48
20 - 25 ha	3	1	96	-	-	100	100	2	1	97	25	50	25	64	18	18	39	17	44	43	24	33
≧ 25 ha	9	9	82	-	-	100	100	5	5	90	40	20	40	33	50	17	57	10	33	49	21	30
Alle bedrijven	2	1	97	1	--	99	100	1	1	98	39	26	35	44	28	28	34	12	54	37	19	44
R.v.k. Anloo	3	1	96	-	-	100	100	2	0	98	35	15	50	48	22	30	51	8	41	46	14	40
R.v.k. Rolde	-	2	98	3	-	97	100	0	2	98	39	22	39	30	40	30	27	14	59	31	20	49
R.v.k. Westerb.	3	1	96	-	-	100	1)	2	1	97	44	44	12		1)		24	14	62	32	23	45

1) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

GRAANOOGST NAAR OPPERVLAKTE GRAAN EN PRODUKTIEOMVANG

	Percentage bedrijven dat het graan heeft gezelfbinderd en/of gemaaidorst in de grootteklasse van																		totaal		
	1 - 5 ha			5 - 10 ha			10 - 15 ha			15 - 20 ha			20 - 25 ha			≧ 25 ha					
	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst
A+B bedrijven																					
R.v.k. Anloo		1)		8	8	84	8	22	70	8	29	63	9	41	50	8	54	38	9	26	65
R.v.k. Rolde		1)		-	12	88	9	7	84	14	20	66	2	27	71	3	42	55	8	20	72
R.v.k. Westerbork	-	-	-	-	7	93	8	15	77	10	18	72	14	14	72	6	42	52	8	19	73
Oppervlakte graan per bedrijf:																					
< 2 ha		1)		4	6	90	12	2	86	20	-	80	-	11	89		1)		8	4	88
2-3 ha		1)		3	16	81	8	15	77	12	20	68	14	-	86	-	--	-	9	15	76
3-4 ha	-	-	-	17	-	83	6	25	69	12	18	70	4	11	85	17	33	50	9	19	72
4-6 ha	-	-	-		1)		7	19	74	10	29	61	14	34	52	4	38	58	9	29	62
6-8 ha	-	-	-	-	-	-		1)		7	27	66	5	41	54	6	69	25	6	44	50
≧ 8 ha	-	-	-	-	-	-		1)			1)		-	67	33	4	44	52	4	45	51
Aantal bewerkingseenheden per bedrijf:																					
< 900	20	-	80	3	3	94	-	-	100		1)		-	-	-	-	-	-	5	2	93
900 -1200	-	-	-	5	12	83	5	14	81	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	13	82
1200 -1500	-	-	-	5	9	86	11	9	80	-	-	100		1)		-	-	-	8	9	83
1500 -1800	-	-	-		1)		6	19	75	9	3	88		1)		-	-	-	7	14	79
1800 -2100	-	-	-	-	-	-	11	19	70	15	26	59	14	-	86	-	-	-	14	22	64
2100 -2400	-	-	-	-	-	-		1)		8	33	59	9	9	82	-	-	100	9	22	69
≧ 2400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	21	63	7	43	50	6	48	46	7	43	50

1) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.
Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965 en L.E.I.

GRAANOOGST, NAAR ARBEIDSBEZETTINGSTYPE EN OPVOLGINGSSITUATIE

	Percentage bedrijven dat het graan heeft gezelfbinderd en/of gemaaidorst in de grootteklasse van																				
	1 - 5 ha			5 - 10 ha			10 - 15 ha			15 - 20 ha			20 - 25 ha			≧ 25 ha			totaal		
	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst	alleen gezelf-bin-derd	gezelf-binderd + gemaai-dorst	alleen ge-maai-dorst
A+8 bedrijven. Arb.bezettingstype 1):																					
bedr.hfd alleen		2)		4	9	87	7	16	77	11	21	68	6	29	65	-	56	44	7	20	73
bedr.hfd + (sch.)zoon(s)	-	-	-	-	-	100	14	11	75	10	27	63	10	28	62	8	43	49	10	26	64
bedr.hfd + inw.mann. fam.leden	-	-	-	11	-	89	10	10	80	18	18	64	9	27	64	-	33	67	11	16	73
bedr.hfd + mann.vreemd personeel	-	-	-		2)			2)		-	20	80		2)		-	42	58	-	34	66
ov. typen	-	-	-		2)			2)		-	-	-	-	-	-		2)		-	43	57
Bedr.hfd ≧ 50 jaar:																					
met opvolg.	-	-	-	-	9	91	12	19	69	12	20	68	14	30	56	7	57	36	10	30	60
zond.opvolg.		2)		5	11	84	5	17	78	-	-	100	-	9	91		2)		4	10	86
opvolging onbekend	-	-	-	14	-	86	8	15	77		2)			2)		-	17	83	9	15	76
Bedr.hfd < 50 j.	-	-	-	3	6	91	8	12	80	13	26	61	6	32	62	-	41	59	8	22	70

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is bij deze indeling buiten beschouwing gebleven.
2) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965 en L.E.I.

Bijlage 14

MECHANISATIE AARDAPPELOOGST

	Percentage bedrijven met ___% van de oppervlakte aardappelen ___ gerooid				
	100% met voorraad- en zakken-rooiers	≥50-100% met voorraad- en zakken-rooiers	>50-100% met wagen- en bakken-rooiers	100% met wagen- en bakken-rooiers	100% met de hand
A + B bedrijven					
1 - 5 ha	20	-	-	-	80
5 - 10 ha	21	2	-	28	49
10 - 15 ha	27	3	1	40	29
15 - 20 ha	34	7	2	39	18
20 - 25 ha	36	4	4	39	17
≥ 25 ha	21	4	7	56	12
Alle bedrijven	28	4	2	40	26
R.v.k. Anloo	17	4	3	42	34
R.v.k. Rolde	53	5	2	22	18
R.v.k. Westerbork	15	2	2	56	25

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

AARDAPPELOOGST, EIGEN MECHANISATIE EN LOONWERK

	Percentage bedrijven met de oppervlakte aardappelen																							
	...% gerooid met voorraad- en zakkenrooiers												...% gerooid met wagen- en bakkenrooiers											
	100%			≧ 50-100%			1- <50%			totaal			100%			> 50-100%			1- < 50%		totaal		
	met werktuigen in eigendom van												met werktuigen in eigendom van											
	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf	combinatie	loonbedrijf	eigen bedrijf	combinatie	loonbedrijf
A + B bedrijven																								
1 - 5 ha		1)		-	-	-	-	-	-		1)		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 - 10 ha	4	4	92	-	1)	-	-	-	-	3	3	94	-	-	100	-	-	-	1)		-	-	100
10 - 15 ha	20	11	69	-	-	100		1)		20	10	70	2	1	97		1)		-	100	2	2	96
15 - 20 ha	26	14	60	46	8	46		1)		32	12	56	5	3	92		1)		-	100	6	2	92
20 - 25 ha	36	33	31	20	-	80	60	20	20	36	29	35	11	7	82	20	-	80	-	100	11	5	84
≧ 25 ha	57	19	24		1)		57	14	29	50	16	34	25	14	61	14	-	86	1)		22	13	65
Alle bedrijven	26	16	58	23	3	74	63	11	26	28	14	58	8	4	88	16	5	79	3	97	8	4	88
R.v.k. Anloo	24	21	55	15	8	77	75	-	25	28	16	56	8	3	89	12	13	75	8	92	8	4	88
R.v.k. Rolde	31	16	53	23	-	77	72	14	14	32	15	53	10	12	78	28	-	72	-	100	10	9	81
R.v.k. Westerbork	6	9	85	40	-	60		1)		12	9	79	7	2	91		1)		-	100	6	2	92

1) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

MECHANISATIE AARDAPPELOOGST NAAR OPPERVLAKTE AARDAPPELEN

	Percentage bedrijven in de grootteklasse van ..... ha, dat de aardappelen ..... heeft gerooid																											
	1-5 ha		5-10 ha				10-15 ha				15-20 ha				20-25 ha				≧ 25 ha				totaal			
	niet mecha-nisch	met V+Z 1)	niet mecha-nisch	met V+Z 1)	met W+B 2)	V+Z1) en W+B2)	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B
A + B bedrijven																												
R.v.k. Anloo	83	17	48	14	35	3	36	14	45	5	28	17	45	10	29	26	36	9	18	11	56	15	36	16	41	7
R.v.k. Rolde	3)		50	33	17	-	23	55	16	6	13	63	14	10	10	48	32	10	10	42	40	8	19	52	21	8
R.v.k. Westerbork	-	-	60	23	17	-	29	12	59	-	22	9	62	7	14	28	55	3	8	6	75	11	28	14	55	3
Oppervlakte aardappelen per bedrijf:																												
< ½ ha	3)		100	-	-	-	88	12	-	-	80	20	-	-	3)				-	-	-	-	91	9	-	-
½ - 1 ha	3)		52	19	29	-	30	38	32	-	24	41	35	-	20	80	-	-	3)				37	35	28	-
1 - 2 ha	3)		30	32	36	2	23	30	44	3	14	38	42	6	7	28	58	7	10	40	40	10	20	32	43	5
2 - 3 ha	-	-	3)				24	14	51	11	15	36	33	16	15	46	31	8	11	22	50	17	17	31	39	13
3 - 4 ha	-	-	3)				17	17	50	16	21	26	42	11	27	18	32	23	21	21	58	-	24	21	42	13
4 - 5 ha	-	-	-	-	-	-	3)				37	-	50	13	33	33	34	-	6	13	56	25	20	12	53	15
≧ 5 ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	17	67	-	-	11	89	-	13	8	71	8	11	9	74	6

1) V+Z = voorraad- en zakkenrooiers.

2) W+B = wagen- en bakkenrooiers.

3) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965.

MECHANISATIE AARDAPPELOOGST NAAR ARBEIDSBEZETTINGSTYPE EN OPVOLGINGSSITUATIE

	Percentage bedrijven in de grootteklasse van ..... ha, dat de aardappelen ..... heeft gerooid																											
	1-5 ha		5-10 ha				10-15 ha				15-20 ha				20-25 ha				≧ 25 ha				totaal			
	niet mecha-nisch	met V+Z 1)	niet mecha-nisch	met V+Z 1)	met W+B 2)	V+Z1) en W+B2)	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B
A + B bedrijven 3)																										
Arbeidsbezettingstype:																										
bedrijfshoofd alleen	4)		55	21	23	1	33	22	40	5	25	31	38	6	12	35	41	12	15	22	56	7	33	25	37	5
bedrijfshoofd + (schoon)zoon(s)	-	-	38	31	23	8	24	32	42	2	17	27	42	14	21	41	34	4	12	22	54	12	20	31	41	8
bedrijfshoofd + inw. mann. familieleden	-	-	36	18	46	-	28	52	20	-	11	61	22	6	25	17	50	8	-	33	67	-	22	42	33	3
bedrijfshoofd + mann. vreemd personeel	-	-	4)				40	-	60	-	-	20	40	40	4)				5	5	79	11	13	6	68	13
overige typen	-	-	4)				4)				-	-	-	-	-	-	-	-	4)				13	-	62	25
Bedrijfshoofd ≧50 jaar:																										
met opvolger	-	-	45	20	30	5	28	30	37	5	26	18	44	12	23	32	39	6	6	22	55	17	24	24	42	10
zonder opvolger	4)		52	23	23	2	36	9	53	2	21	37	32	10	9	36	55	-	4)				40	20	37	3
opvolging onbekend	-	-	50	-	50	-	50	22	22	6	4)				4)				17	-	67	16	41	18	36	5
Bedrijfshoofd < 50 jaar	-	-	52	21	27	-	25	33	38	4	17	40	36	7	15	37	37	11	13	22	62	3	23	33	38	6

1) V+Z = voorraad- en zakkenrooiers.

2) W+B = wagen- en bakkenrooiers.

3) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is bij deze indeling buiten beschouwing gebleven.

4) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965 en L.E.I.

MECHANISATIE AARDAPPELOOGST NAAR PRODUKTIEOMVANG

	Percentage bedrijven in de grootteklasse van ..... ha, dat de aardappelen ..... heeft gerooid																											
	1-5 ha		5-10 ha				10-15 ha				15-20 ha				20-25 ha				≥ 25 ha				totaal			
	niet mecha-nisch	met V+Z 1)	niet mecha-nisch	met V+Z 1)	met W+B 2)	V+Z1) en W+B2)	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B	niet mecha-nisch	met V+Z	met W+B	V+Z en W+B
A + B-bedrijven Aantal bewerkings-eenheden per bedrijf:																										
< 900	83	17	61	16	23	-	67	33	-	-	3)				-	-	-	-	-	-	-	-	63	18	19	-
900 - 1200	3)		57	13	30	-	52	10	38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	12	32	-
1200 - 1500	-	-	28	40	24	8	28	30	42	-	14	29	57	-	3)				-	-	-	-	26	32	40	2
1500 - 1800	-	-	40	40	20	-	27	28	41	4	26	34	40	-	3)				-	-	-	-	27	30	40	3
1800 - 2100	-	-	-	-	-	-	20	29	37	14	22	33	36	9	-	50	50	-	-	-	-	-	20	33	37	10
2100 - 2400	-	-	-	-	-	-	20	20	40	20	21	32	35	12	14	32	40	14	-	33	67	-	17	32	39	12
≧ 2400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	38	38	19	21	37	35	7	13	20	56	11	15	28	46	11

1) V+Z = voorraad- en zakkenrooiers.

2) W+B = wagen- en bakkenrooiers.

3) < 5 bedrijven = te klein om te percenteren.

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965 en L.E.I.

Bijlage 19

MECHANISATIE BIETENOOGST I

	Percentage bedrijven met ..... % van de oppervlakte bieten ..... gerooid		
	100% met voorraad-rooiers	≥50-100% met voorraad-rooiers	100% met wagen en bakken-rooiers
A + B bedrijven			
1 - 5 ha	-	-	-
5 - 10 ha	-	-	100
10 - 15 ha	4	4	92
15 - 20 ha	12	-	88
20 - 25 ha	14	-	86
≥ 25 ha	21	-	79
Alle bedrijven	12	1	87
R.v.k. Anloo	7	-	93
R.v.k. Rolde	9	-	91
R.v.k. Westerbork	20	3	77

Bijlage 20

MECHANISATIE BIETENOOGST II

	Aantal bedrijven met bieten		Percentage bedrijven waarvan			
			met de hand gerooid		mechanisch gerooid	
	in de r.v.k.		in de r.v.k.		in de r.v.k.	
	An-loo	Wester-bork	Anloo	Wester-bork	Anloo	Wester-bork
A + B bedrijven						
1 - 5 ha	4	-	100	-	-	-
5 - 10 ha	62	29	97	100	3	-
10 - 15 ha	87	65	93	83	7	17
15 - 20 ha	60	38	87	82	13	18
20 - 25 ha	38	23	87	70	13	30
≥ 25 ha	22	24	73	79	27	21
Alle bedrijven	273	179	90	83	10	17
R.v.k. Anloo	273		90		10	
R.v.k. Rolde						
R.v.k. Westerbork		179		83		17

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

BIETENOOGST, EIGEN MECHANISATIE EN LOONWERK

	Percentage bedrijven met de oppervlakte bieten											
	....% gerooid met voorraadrooiers							....% gerooid met wagen- en bakkenrooiers				
	100%			≥50-100%	totaal			100%		1-≥50%	totaal	
	met werktuigen in eigendom van							met werktuigen in eigendom van				
	eigen be-drijf	combi-natie	loon-be-drijf	loon-bedrijf	eigen be-drijf	combi-natie	loon-be-drijf	eigen be-drijf	loon-bedrijf	loon-bedrijf	eigen be-drijf	loon-bedrijf
A + B bedrijven												
5 - 10 ha	-	-	-	-	-	-	-	-	100	-	-	100
10 - 15 ha	-	-	100	100	-	-	100	4	96	100	4	96
15 - 20 ha	-	-	100	-	-	-	100	-	100	-	-	100
20 - 25 ha	33	-	67	-	33	-	67	-	100	-	-	100
≥ 25 ha	-	40	60	-	-	40	60	11	89	-	11	89
Alle bedrijven	8	17	75	100	8	15	77	3	97	100	3	97
R.v.k. Anloo	-	-	100	-	-	-	100	4	96	-	4	96
R.v.k. Rolde	-	50	50	-	-	50	50	5	95	-	5	95
R.v.k. Westerbork	17	-	83	100	14	-	86	-	100	100	-	100

Bron: landbouwtellingformulieren december 1965.

MECHANISATIE BIETENOOGST NAAR OPPERVLAKTE BIETEN EN PRODUKTIEOMVANG

	Percentage bedrijven in de grootteklasse van ..... ha, dat de bieten ..... heeft gerooid												
	5-10 ha	10-15 ha			15-20 ha		20-25 ha		≥ 25 ha		totaal		
	met wagen- en bakken-rooiers	met voor-raad-rooiers	met wagen- en bak-ken-rooi-ers	met voor-raad-rooiers en wa-gen- en bakken rooiers	met voor-raad-rooi-ers	met wagen- + bak-ken-rooi-ers	met voor-raad-rooi-ers	met wagen- + bak-ken-rooi-ers	met voor-raad-rooi-ers	met wagen- + bak-ken rooi-ers	met voor-raad-rooi-ers	met wagen- + bak-ken-rooi-ers	met voorr. rooi-ers en wagen- + bak-ken-rooi-ers
A + B bedrijven													
R.v.k. Anloo	100	-	100	-	-	100	20	80	17	83	7	93	-
R.v.k. Rolde	-	-	100	-	9	91	-	100	23	77	9	91	-
R.v.k. Westerbork	-	9	82	9	29	71	29	71	20	80	20	77	3
Oppervlakte bieten per bedrijf:													
< ½ ha	-	33	67	-	100	-	-	-	-	-	50	50	-
½ - 1 ha	100	-	87	13	20	80	-	100	-	-	5	90	5
1 - 1½ ha	-	-	100	-	8	92	20	80	33	67	13	87	-
1½ - 2 ha	-	-	100	-	-	100	-	100	20	80	6	94	-
2 - 3 ha	100	-	-	-	-	100	33	67	25	75	19	81	-
≥ 3 ha	-	-	-	-	-	100	-	-	-	100	-	100	-
Aantal bewerkingseenheden per bedrijf:													
< 900	-	-	100	-	-	-	-	-	-	-	-	100	-
900-1200	100	-	-	100	-	-	-	-	-	-	-	67	33
1200-1500	-	-	100	-	-	100	-	-	-	-	-	100	-
1500-1800	-	8	92	-	-	100	-	-	-	-	6	94	-
1800-2100	-	-	100	-	40	60	-	100	-	-	15	85	-
2100-2400	-	-	100	-	7	93	17	83	--	-	9	91	-
≥ 2400	-	-	-	-	-	100	13	87	21	79	17	83	-

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965 en L.E.I.

SPREIDING VAN HET AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER V.A.K.

	Aantal bedrijven met gegevens	Aantal/percentage bedrijven met ..... bewerkingseenheden per v.a.k. (mannen + vrouwen)										Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per v.a.k. (mann.+ vr.)
		< 900		900 - 1200		1200 - 1500		1500 - 1800		≥ 1800		
		aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage	
A+B bedrijven:												
1 - 5 ha	4	3	75	-	-	-	-	-	-	1	25	1098
5 - 10 ha	124	78	63	36	29	8	6	1	1	1	1	861
10 - 15 ha	248	66	27	102	41	57	23	17	7	6	2	1072
15 - 20 ha	188	30	16	60	32	51	27	31	16	16	9	1253
20 - 25 ha	118	12	10	25	21	31	26	24	21	26	22	1329
≥ 25 ha	95	3	3	13	14	27	28	18	19	34	36	1667
Alle bedrijven	777	192	25	236	30	174	22	91	12	84	11	1234
R.v.k Anloo	281	73	26	94	33	62	22	33	12	19	7	1213
R.v.k. Rolde	264	57	21	73	28	66	25	40	15	28	11	1241
R.v.k. Westerb.	232	62	27	69	29	46	20	18	8	37	16	1252

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

GEMIDDELD AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER V.A.K. NAAR ARBEIDSBEZETTINGSTYPE EN OPVOLGINGSSITUATIE

	Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per v.a.k. (mannen + vrouwen) op						
	bedrijven in de grootteklasse van						alle bedrijven
	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≧ 25 ha	
A + B bedrijven							
R.v.k. Anloo	1028	925	1141	1201	1318	1641	1213
R.v.k. Rolde	3674	826	1055	1247	1352	1519	1241
R.v.k. Westerbork	-	782	1013	1333	1305	1878	1252
Arbeidsbezettingstype: 1)							
bedrijfshoofd alleen	671	819	1106	1348	1534	1820	1226
bedrijfshoofd + (schoon)zoon(s)	-	711	892	1009	1158	1358	1086
bedrijfshoofd + inwonende mannelijke familieleden	-	764	899	1139	1249	1592	1078
bedrijfshoofd + mannelijke vreemd personeel	-	1269	930	1291	856	1729	1518
overige typen	-	939	1294	-	-	1760	1404
Bedrijfshoofd ≧ 50 jaar: met opvolger	-	736	867	1045	1140	1377	1090
zonder opvolger	671	819	951	1112	1422	1692	1013
opvolging onbekend	-	687	1061	1027	1226	1646	1126
Bedrijfshoofd < 50 jaar	-	911	1189	1385	1488	1859	1354

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is bij deze indeling buiten beschouwing gebleven.

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

GEMIDDELD AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER HA CULTUURGROND
NAAR ARBEIDSBEZETTINGSTYPE EN OPVOLGINGSSITUATIE

	Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond op						
	bedrijven in de grootteklasse van						alle bedrijven
	1 - 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≥ 25 ha	
A + B bedrijven							
R.v.k. Anloo	147	124	122	117	110	106	116
R.v.k. Rolde	93	120	121	118	114	113	117
R.v.k. Westerbork	-	121	119	113	108	108	113
Arbeidsbezettingstype: 1)							
bedrijfshoofd alleen	152	121	120	115	109	112	116
bedrijfshoofd + (schoon)zoon(s)	-	137	125	118	113	109	116
bedrijfshoofd + inwonende mann. familieleden	-	117	123	115	112	98	114
bedrijfshoofd + mann. vreemd personeel	-	140	121	128	105	110	113
overige typen	-	122	115	-	-	95	104
Bedrijfshoofd ≥ 50 jaar:							
met opvolger	-	128	119	118	115	111	116
zonder opvolger	152	118	114	104	109	100	112
opvolging onbekend	-	113	116	110	100	108	111
Bedrijfshoofd < 50 jaar	-	126	125	118	109	107	116

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is bij deze indeling buiten beschouwing gebleven.

Bron: landbouwtellingformulieren mei 1965 en L.E.I.

GEMIDDELD AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER V.A.K. NAAR TREKKRACHT, VEREDELINGSPRODUKTIE EN OMVANG MELKVEESTAPEL

	Gemiddeld aantal bewerkingseenheden per v.a.k. (mannen + vrouwen) op						
	bedrijven in de grootteklasse van						alle bedrijven
	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≧ 25 ha	
A + B bedrijven.							
Bedrijven met trekker(s) en paard(en)	-	910	1084	1184	1266	1554	1324
Bedrijven met uitsluitend trekker(s)	-	1384	1318	1413	1425	1838	1528
Bedrijven met uitsluitend paard(en)	1102	854	1053	1240	1304	1402	1109
Bedrijven met varkens	419	845	1047	1270	1267	1582	1215
Bedrijven zonder varkens	1381	873	1095	1239	1412	1761	1253
Melkveebezetting: zonder melkkoeien	499	745	1021	1013	648	2224	1322
1 - 9 melkkoeien	1347	852	1034	1263	1483	1533	1048
10 - 14 melkkoeien	-	955	1090	1216	1368	1560	1196
15 - 19 melkkoeien	-	-	1214	1311	1314	1486	1352
≧ 20 melkkoeien	-	-	-	1539	1269	1846	1670

Bron: landbouwtellingformulieren mei en december 1965 en L.E.I.

BEDRIJFSUITKOMSTEN

	Deelnemers L.E.I.-boekhouding gemengde bedrijven in Westelijk Drenthe 1)	Landbouwers in de ruilverkavelingen Rolde, Anloo en Westerbork
	± 10 - 20 ha	10 - 20 ha 2)
Aantal bedrijven	20	457
Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha	15	14,7
Percentage bouwland	31	39
Percentage grasland	69	61
Gemiddeld aantal koeien per bedrijf	13,2	10,9
Gemiddeld aantal mestvarkens per bedrijf	0,6	0,7
Gemiddeld aantal fokzeugen per bedrijf	2,9	1,9
Aantal volwaardige arbeidskrachten per bedrijf	1,6	1,6 3)
Aantal bewerkingseenheden per bedrijf	1811	1738
Aantal bewerkingseenheden per ha cultuurgrond	121	118
Aantal bewerkingseenheden per v.a.k.	1168	1105
Opbrengst per f.100,- kosten (gld)	92	.
Arbeidsinkomen van het bedrijf (gld)	13400	.
Arbeidsinkomen van de ondernemer (gld)	7600	-
Netto-overschot per ha (gld)	- 224	.

1) Bron: L.E.I. (gemiddelde van de boekjaren 1963/64 t/m 1965/66).

2) Bron: landbouwtellingformulieren 1965.

3) Bron: L.E.I.-enquête, mei 1965.